

**ВИКОРИСТАННЯ ЕКОЛОГО-ФІТОЦЕНОТИЧНОЇ
ТА ЕКОЛОГО-ФЛОРИСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ
БРІОРИЗНОМАНІТТЯ ТА МОХОВОЇ РОСЛИННОСТІ**

Гапон С.В.

*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка*

Одним із актуальних завдань сучасних бріологічних досліджень є вивчення бріорізноманіття, мохової рослинності та її класифікація. Україна в бріофлористичному відношенні досліджена більш-менш рівномірно. Але є низка регіонів, які ще потребують глибшого вивчення чи то узагальнення. Наявні території, де бріологічні дослідження проводилися на початку ХХ ст. За цей час і фіторізноманіття, і рослинний покрив зазнали значних змін. На часі проведення моніторингових досліджень за змінами в флорі мохоподібних України в зв'язку з постійно діючим антропогенним пресингом. Маловивченими залишаються мохоподібні міст, техногенно порушених територій та ін. Особливо актуальним є, на сьогодні, дослідження мохового покриву, який сформований різного типу угрупованнями, а також класифікація мохової рослинності. Тому в даній роботі ми ставимо за мету охарактеризувати два існуючі підходи до класифікації мохових обростань, з'ясувати їхні особливості і показати можливості для вивчення бріорізноманіття.

Як відомо, в природі, мохоподібні зростають і поодинокими куртинками, і формують більш-менш усталені, сформовані бріоугруповання. Останні є не лише об'єктом класифікації мохової рослинності, а й заслуговують на всебічне вивчення. Їхній видовий склад, життєві стратегії, частота трапляння видів, еколого-біологічні особливості, структура, закономірності формування, тощо є предметом бріологічних досліджень.

У сучасній фітоценології існує два підходи щодо класифікації рослинності: еколого-фітоценотичний (домінантний) та еколого-флористичний (метод Браун-Бланке). Довгий час, в українській бріології, як і у фітоценології в цілому, застосовувався домінантний метод (еколого-фітоценотична класифікація). У цьому випадку бріоугруповання розглядалися як синузії фітоценозу (елемент його горизонтальної структури) і класифікувалися разом з вищими судинними рослинами, або як виокремлені елементи. Такі підходи застосовували в Україні К. О. Улична [4], Л. Я. Партика [3], М. Ф. Бойко

[1] та ми в своїх ранніх роботах [2]. Синузії називалися за доміантними видами та визначалися за однаковими чи близькими життєвими формами. Наприклад, плетивна синузія з *Pleurozium schreberi* (Willd. ex Brid.) Mitt., плоскокилимочна з *Leskea polycarpa* Hedw., *Pylaisia polyantha* (Hedw.) Schimp., нитковидноклимова з *Amblystegium serpens* (Hedw.) Schimp., *A. subtile* (Hedw.) Schimp., подушечкова з *Orthotrichum speciosum* Nees, *O. pallens* Bruch ex Brid., *O. pumilum* Sw., вертикально-галузистоклимова з *Anomodon attenuatus* (Hedw.) Huebener, *A. longifolius* (Schleich. ex Brid.) C. Hartm., *A. viticulosus* (Hedw.) Hook. & Taylor тощо. Частіше всього синузії, які класифікувалися за доміантним принципом, були складовою частиною фітоценозів.

Другий підхід, метод Браун-Бланке (еколого-флористична класифікація), на сьогодні, є популярнішим. Хоча необхідно відмітити, що він має довгу історію використання в бріології, адже для класифікації мохових угруповань цей метод почав застосовуватися ще з 20-х років ХХ століття (праці Х. Гамса). У сучасних монографічних зведеннях класифікації мохової рослинності Р. Маршталлера [5, 6], а також численних працях французьких, німецьких та інших природодослідників використовується еколого-флористична класифікація, тобто метод Браун-Бланке. Необхідно відмітити, що в цьому випадку класифікуються мохові обростання в якості самостійних бріоугруповань, або наземних синузій. Тобто вони розглядаються і як компоненти фітоценозів, і як самостійні угруповання. Критерієм для встановлення того чи іншого угруповання є група спільних видів (флористичне ядро), які називаються діагностичними. Тобто угруповання виділяється не за доміантним видом, а за сукупністю діагностичних видів. Назва угруповання теж дається за діагностичними видами. Але в мохових угрупованнях є своя особливість, діагностичні види є водночас, частіше за все, і доміантами.

Отже, мохові угруповання класифікуються за допомогою двох основних методів, кожен з яких має свої особливості. Вибір того чи іншого методу залежить від мети та завдань, які ставить перед собою природодослідник.

У процесі власних багаторічних бріологічних досліджень ми використовували обидві класифікації, тому можемо порівняти їхні особливості. Насамперед необхідно зауважити, що обидва підходи щодо класифікації бріоугруповань можуть успішно використовуватися. Еколого-фітоценотична класифікація, тобто доміантний метод, успішно застосовується в тому випадку, коли описів подібних угруповань недостатньо (менше 10), або бріоугруповання слабко вироблені, а ще і тоді, коли маємо справу з великими за площею наземними бріоугрупованнями (кілька десятків м²), наприклад, наземні

мохові обростання в сосновому лісі, на сфагнових болотах. У такому випадку класифікуємо бріосинузії, називаючи їх за домінантними видами. При цьому бажано додавати до назви і життєву форму домінанту чи співдомінантів. Наприклад, плетивна синузія з *Pleurozium schreberi*, високодернинна синузія з *Dicranum polysetum* Sw., кільчасто-галузиста синузія з *Sphagnum palustre* L. та ін. На жаль, недостатньо розробленими в бріології є подальші класифікаційні одиниці, синузії пропонується об'єднувати в уніони. Тому це питання залишається відкритим. Позитивним моментом при застосуванні домінантної класифікації є швидкість встановлення синтаксонів, адже виділення їх (синузій) здійснюється безпосередньо в природі. Але при цьому не можна судити про увесь флористичний склад синузії, для її виділення та назви необхідно знати тільки домінанти та співдомінанти. Безперечно, цей метод є незамінним та необхідним при оглядових екскурсіях та при першому знайомстві дослідника з місцевістю, бріорізноманіття якої вивчається і здійснюється приблизна, первинна ідентифікація видів та бріоугруповань. Що ж стосується інших субстратних угруповань (епіфітних, епіксилічних, епілітних), то домінантний метод також можна застосовувати. Ним ми користувалися в наших попередніх дослідженнях [2], виділяючи епіфітні вертикально-галузисту, килимову та подушечкову синузії.

При класифікації усталених, вироблених бріоугруповань (бріоценозів) більш вдалою, на нашу думку, є еколого-флористична класифікація, метод Браун-Бланке. Переваги його в тому, що до уваги береться весь флористичний склад угруповання, а не тільки домінанти. При описі пробних ділянок обліковуються всі види, особливо що є цінним, рідкісні та зникаючі. Основною класифікаційною одиницею є асоціація, яка називається за діагностичними видами. Крім того, що є важливим, у даній класифікації є чітка система взаємопов'язаних категорій синтаксонів: асоціація, союз, порядок, клас. На сьогодні ми маємо низку західноєвропейських класифікаційних схем [5, 6], з якими можна порівняти напрацювання українських бріологів. При описі нової для науки асоціації біля її назви завжди ставиться автор і рік опису, що теж є важливим при встановленні першості авторства, а також дозволяє узагальнювати вже відомі результати. Незначним недоліком є значна тривалість за часом встановлення синтаксонів, але ця проблема на сьогодні нівелюється за допомогою використання комп'ютерної техніки, а також необхідним є збір значної кількості геоботанічного матеріалу. Хоча в цілому, цей метод є значно результативнішим, ніж попередній.

Список використаних джерел:

1. Бойко М. Ф. Про синузії мохоподібних. *Український ботанічний журнал*. 1978. Т. 35, № 1. С. 87–92.
2. Гапон С. В. Мохоподібні епіфітних обростань. *Український ботанічний журнал*. 1992. Т. 49, № 2. С. 56–59.
3. Партика Л. Я. Мохові угруповання та їх участь в рослинному покриві головної гряди Кримських гір. *Український ботанічний журнал*. 1966. Т. 23, № 1. С. 75–81.
4. Улична К. О. Динаміка мохових синузій бучин Опілля. *Український ботанічний журнал*. 1980. Т. 37, № 6. С. 45–48.
5. Marstaller R. Synsystematische Übersicht über die Moosgesellschaften Zentraleuropa. *Briefit Bibliothec*. 1986. 32. 287 s.
6. Marstaller R. Syntaxonomischer Konspekt der Moosgesellschaften Europas und angrenzender Gebiete. *Hausknechtia Beiheft 13*. Jena, 2006. 192 p.